

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Valtuutettu toteaa, että esityksessä ehdotetut muutokset perustoimeentulotuen perusosan alentamiseksi vaikuttavat hyvin kaavamaisilta ja saattavat vaarantaa perustoimeentulotuen luonteen henkilön yksilöllisen elämäntilanteen huomioon ottamisen osalta. Perustoimeentulotuki on ollut sosiaalihuoltoon kytkeytyvä tuki, jonka tarkoituksena on ollut laaja-alaisesti kartoittaa hakijan kokonaistilannetta ja ehkäistä pitkäaikaisten toimeentulotukiasiakkuuksien syntymistä. Tilannetta ei muuta se, että toimeentulotukilakiin lisättäväksi ehdotetun 10 §:n 7 momentin mukaan tuen alentaminen ei saa vaarantaa ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä tuen alentaminen saa muodostua kohtuuttomaksi. Kyseinen säännös jättää liikaa tulkinnanvaraa ja harkintavaltaa yksittäiselle etuuskäsittelijälle. Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissakaan ei ole avattu sitä, mitä on pidettävä kohtuuttomana tai ihmisarvoisen elämän vaarantavana tilanteena.

Esityksen yhtenä tavoitteena on mainittu toimeentulotukimenojen kasvun hillintä. Esityksessä ei ole kuitenkaan avattu sitä, mistä toimeentulotukimenojen tai toimeentulotukea saavien henkilöiden määrän kasvu johtuu tai sitä, mikä on aikaisempien ensisijaisten etuusleikkausten vaikutus toimeentulotukimenojen kasvuun. Esimerkiksi indeksijäädystystä koskevan hallituksen esityksen perusteluissa (HE 75/2023 vp) on tunnistettu, että ensisijaisten etuuksien indeksien jäädyttäminen voi aiheuttaa lisääntyvää toimeentulotuen tarvetta. On kyseenalaista, että toimeentulotukimenojen kasvua pyritään nyt hillitsemään leikkaamalla toimeentulotuen perusosaa, ottamatta huomioon aiempien leikkauspäätösten vaikutusta toimeentulotukimenojen kasvuun.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Esityksessä ehdotetaan perustoimeentulotuen perusosan tasoa leikattavaksi 18 vuotta täyttäneiden henkilöiden osalta siten, että vuoden 2025 tasossa leikkausten suuruus olisi enintään 17,80 euroa. Esityksessä todetaan, että toimeentulotuen taso ylittäisi edelleen vastaanottorahan tason ja tällä

perustellaan sitä, että perustoimeentulotuen tason voidaan arvioida leikkauksen jälkeenkin täyttävän perustuslain 19 §:n 1 momentin vaatimukset.

Samaan aikaan tämän esityksen kanssa lausuntokierroksella on hallituksen esitys laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta. Esityksessä mainitaan, että Maahanmuuttoviraston vastaanottokeskuksille toteuttaman kyselyn mukaan vastaanottokeskuksissa olevien perheiden huoli taloudellisesta tilanteesta ja vaikutuksista lasten hyvinvointiin korostui. Täydentävää vastaanottorahaa on myönnetty erityisesti lasten vaatteisiin, ruokamenoihin ja harrastuskustannuksiin. Lisäksi 86 prosentilla asiakkaista on annettu täydentävän vastaanottorahan ohella muuta kiireellistä tukea ravintomenoihin ja 78 prosenttia asiakkaista on joutunut turvautumaan vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen ruoka-apuun.

Valtuutettu toteaa, että vastaanottorahan nykyinen taso ei selvästikään riitä toteuttamaan henkilöiden välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon edellytyksiä. Näin ollen toimeentulotuen tason vertaamista vastaanottorahan tasoon ei voida pitää perusteluna sille, että perustoimeentulotuen tason voitaisiin katsoa täyttävän perustuslain 19 §:n 1 momentin asettamat vaatimukset, ottaen erityisesti huomioon, että tämän esityksen arvioidaan lisäävän täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen tarvetta.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esitys ei sisällä erillistä yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia. Yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on tärkeää erityisesti ihmisten oikeuksiin vaikuttavissa lakihankkeissa. Vaikutustenarvioinnissa on syytä huomioida eri syrjintäperusteet, relevantit vähemmistö- ja väestöryhmät sekä arvioida esityksen välittömät ja välilliset vaikutukset riittävästi intersektionaalisesta näkökulmasta. Olennaisuuden vaatimus tulisi hahmottaa suhteessa ihmisten elämään, eikä esimerkiksi suhteessa kyseisen ryhmän kokoon, sillä yhdenvertaisuusvaikutukset ovat usein merkityksellisiä juuri vähemmistöryhmien kannalta. Välittömien ja välillisten vaikutusten arviointi moniperusteisen syrjinnän näkökulmasta on tärkeää, koska henkilöt voivat kokea syrjintää useammasta eri syystä samanaikaisesti. Näissä tilanteissa syrjinnän kokemukset kasautuvat ja ovat usein voimakkaampia.

Nyt lausuttavana olevassa hallituksen esityksessä on kysymys viimesijaisen taloudellisen tuen leikkaamisesta ja sen vaikutuksesta eri väestöryhmiin, jolloin kyse on perus- ja ihmisoikeusherkistä

tilanteista. Valtuutettu viittaa tältä osin Lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeeseen (valtioneuvoston julkaisuja 2022:66), jonka mukaan vaikutusarvioinnissa on huomioitava eri ryhmiin kohdistuvat välittömät ja välilliset vaikutukset, syrjinnän eri muodot sekä se, miten eri toteuttamisvaihtoehdot edistävät tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Esityksen vaikutusarviointeja koskeva osio vaikuttaa koskevan lähinnä esityksen suoria mahdollisia taloudellisia vaikutuksia julkiselle taloudelle. Koska toimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto, jolla on tarkoitus turvata välttämätön toimeentulo ja huolenpito, tulisi esityksen vaikutuksia eri ihmisryhmiin arvioida nykyistä tarkemmin. Lausuntokierroksella olevassa esityksessä vaikutuksia toimeentulotuen saajiin on arvioitu lähinnä perusosan alentamisen mahdollisilla työllistymisen kannustinvaikutuksilla, jotka esityksessä on todettu olevan hyvin herkkä erilaisille oletuksille.

Esityksen hyvinvointivaikutuksia koskevassa osiossa on todettu, että tukiin tehtävät leikkaukset lisäävät kolmannen sektorin palveluiden kysyntää. Lisäksi esityksen mukaan asunnottomuus on kääntynyt kasvuun ja diakoniatyön ja ruoka-avun kysyntä ovat kasvaneet. Kasvun voidaan todeta johtuvan ensisijaisiin etuuksiin tehdyistä leikkauksista, jotka ovat heikentäneet ihmisten toimeentuloedellytyksiä. Esityksessä mainitaan sivulla 39, että vaikutuksissa julkiselle taloudelle on huomioitu myös ennustettu toimeentulotuen saajamäärien kasvu. Toisaalla esityksessä todetaan, että esityksen lisäävän työllistymisen kannusteita ja parempaa ohjatumista heille tarjolla olevien palveluiden piiriin. Nämä arviot vaikuttaisivat olevan ristiriidassa keskenään.

Valtuutettu on todennut aiemmin sosiaaliturvaetuuksiin tehtyjen leikkausesitysten yhteydessä, että leikkausesitysten kokonaisvaikutusten arviointi on välttämättä. Muiden leikkausesitysten osalta on arvioitu toimeentulotuen saajamäärän kasvavan. Ottaen huomioon näiden esitysten kokonaisuus ja esitysten kumuloituvat vaikutukset, tämä hallituksen esitys näyttää näin ollen asettavan toimeentulotukea saavien henkilöiden perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaisen oikeuden välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaaraan.

Muu lausuntopalaute:

Esityksen mukaan toimeentulotuki myönnettäisiin Suomessa vakinaisesti ja laillisesti oleskelevalle hakijalle tai perheelle. Pykälään lisättäisiin uutena vaatimuksena Suomessa laillisesti oleskelu. Valtuutettu huomauttaa, että perustuslain 19 §:n 1 momentti turvaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon jokaiselle. Pykälän perusteluissa muutosta on pidetty teknisenä, mutta valtuutetun käsityksen mukaan muutos on periaatteellisesti hyvin merkittävä ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta ja oikeuteen saada välttämätöntä huolenpitoa ja toimeentuloa. Epäselväksi jää, miten ehdotettu muutos suhtautuu toimeentulotukilain 27 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan jokaisella maassa oleskelevalla henkilöllä on kuitenkin oikeus saada kiireellisessä tilanteessa tukea välttämättömän avun turvaamiseksi. On välttämätöntä, että esityksen vaikutusarviointia sekä säätämisyjärjestystä koskevaa osiota täydennetään tältä osin.

Koska sosiaaliturvajärjestelmä muodostuu eri etuuksien kokonaisuudesta, ja samaan aikaan tämän esityksen kanssa on eduskunnan käsiteltäväksi tulossa muita sosiaaliturvajärjestelmään ja

työllistymisen kannusteisiin vaikuttavia esityksiä, on välttämätöntä, että tämän esityksen vaikutuksia seurataan tarkasti ja tarvittaessa tehdään muutoksia, jos esityksen työllistymisen kannustinvaikutukset eivät toteudu tässä esityksessä arvioidulla tavalla.

Stenman Kristina
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Björkberg Elli
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto